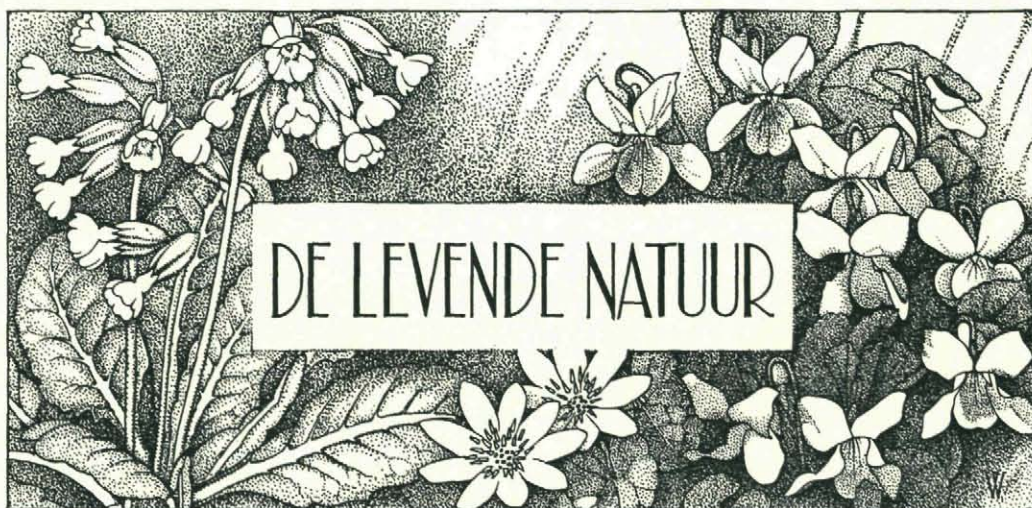

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

De avifauna van Cromstrijen

G. L. OUWENEEL.

De geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid „Cromstrijen”, het uitgestrekte landbouwbedrijf in de gemeente Numansdorp langs de noordoever van het Hollands Diep, gaat bijna vijf eeuwen terug. Op 15 juli 1492 gaf Rooms Koning Maximiliaan aan zijn gunsteling Mr. G. Numan een gebied in eeuwigdurende erfpacht dat zich uitstreckte „van de Westmaze tot aan de diepte van Strijenmonde, langs de Group westwaarts tot Cromstrijen toe, zuidwaarts tot Wijveken, oostwaarts tot aan 't Nieuwe Land van Essche toe”. Dit gebied, enige duizenden hectaren groot, werd beschreven als bestaande uit „water, nieuwe aanwassen, uitgorzen, slikken en rietbroeken”. Energiek werd door Mr. Numan en zijn opvolgers de inpolde-

ring van deze gronden aangepakt, waardoor een grote oppervlakte vruchtbaar akkerland bij de Hoekse Waard kon worden gevoegd. Hoe boeiend zou het zijn iets te weten omtrent het gebied dat Mr. Numan in erfpacht verkreeg: hoe was de flora en fauna zo'n vijf eeuwen geleden, welke vogelsoorten leefden er? Dat er óók toen een rijke avifauna was, blijkt wel uit het feit dat „de vogelarij” met name wordt genoemd als een van de gunsten die Maximiliaan „gunde, gaf en liet”.

Ongetwijfeld is het deel van de noordwal van het Hollands Diep dat ligt tussen Strijensas en Numansdorp (fig. 1), één van de minst betreden oevers van de rivier. Vanaf Strijensas stroomafwaarts liggen hier ach-

tereenvolgens de grote griendcomplexen Sasseplaat, Zeehondenplaat en de Plaat van het Land van Essche, en voorts de Hoge-zandse Gorzen en de Oosterse Slobbegorzen. Het krekensysteem dat de grienden omgeeft en doorsnijdt, alsmede de voor het publiek gesloten Ambachtsheerlijkheid „Cromstrijen” garanderen een hoge mate van rust voor de ruim 11 kilometer lange oeverstrook. Veront-rusting vanaf het water vindt evenmin plaats daar op deze hoogte de vaarroute door het Hollands Diep de zuidwal volgt. De ruige, deels niet meer onderhouden grienden van de drie genoemde platen vormen een tegenstel-ling met de vóór Cromstrijen gelegen open gorzen; een naakte slikstrook is voor het ge-hele gebied de grens tussen land en water. Biedt dit oeverlandschap op zichzelf reeds een opmerkelijke schakering, de structuur van de achterliggende polders accentueren de landschappelijke gevarieerdheid van het gebied. De uitgestrekte kavels van Cromstrij-en worden onderling vrijwel alle gescheiden door royale houtwallen. Verspreid staande boomgroepen, een bijzonder fraaie water-loop, de Schuringse Haven (fig. 2), alsmede een eendenkooi van behoorlijke omvang vormen met de buitendijkse gronden een

landschap dat waarschijnlijk meer afwisse-ling biedt dan het gebied dat Mr. Numan verwierf.

Teneinde over vergelijkingsmateriaal te be-schikken voor de ontwikkeling van en even-tuele veranderingen in de avifauna van het Hollands Diep-Haringvliet-gebied na de af-sluiting van het estuarium, werd in de zomer van 1970 het gehele buitendijkse gebied van dat deel van Cromstrijen dat ten oosten van Numansdorp ligt op zijn broedvogels onder-zocht. De excursies tijdens de trektijden en gedurende een reeks van winterseizoenen ten behoeve van een ganzenonderzoek gaven een inzicht in de avifauna van Cromstrijen tij-dens het winterhalfjaar. Ondanks het feit dat het geïnventariseerde gebied in zijn ge-heel buiten de hoofdwaterring ligt, bevat het enkele verschillende biotopen, nl. een tweetal landbouwpolders, een griend, het gorzengebied en de eendenkooi.

Daar waar de Hoge-zandse Gorzen grenzen aan de Plaat van het Land van Essche ligt een produktiegriend van ca. 50 hectare. Na in de winter 1967-1968 te zijn gekapt was deze griend in de zomer van 1970 in het derde jaar van ontwikkeling. De griend wordt doorkruist door enkele krek en

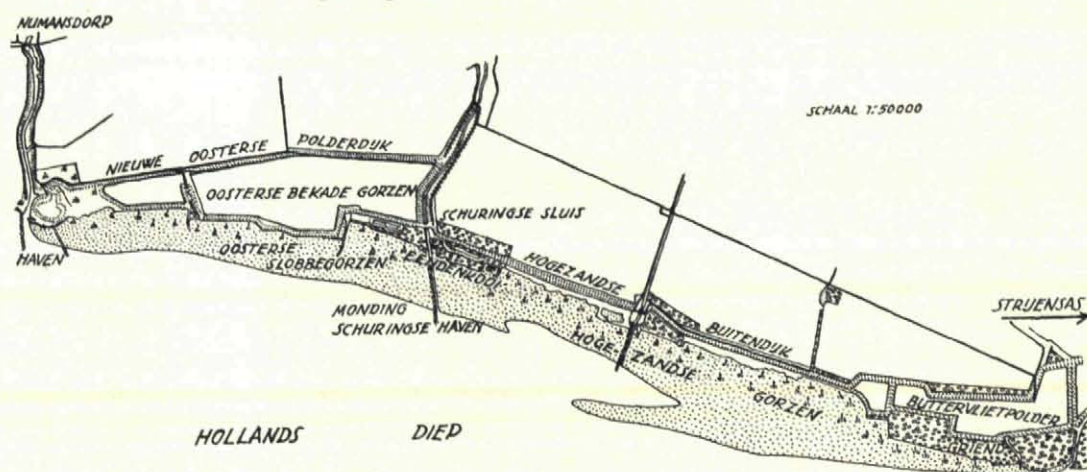

Fig. 1. Overzichtskartaal van het buitendijkse gebied van de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen.

Fig. 2. *De Schuringse Haven.*

dijkjes. De kreken staan in verbinding met het open water en daardoor onder invloed van de getijden; de dijkjes hebben een hoog doorschietende ruigtebegroeiing waarin het Fluitekruid overheerst. Een lage kade begrenst de griend aan de landzijde. Tussen deze kade en de hoofdwaterkering ligt een landbouwpolder, de Buttervlietpolder, waarop in de zomer van 1970 tarwe werd verbouwd. Deze polder, die 's winters bij extreem hoge waterstanden onder kan lopen, werd in de inventarisatie opgenomen. Aan de zijde van het Hollands Diep, waar een betrekkelijk smalle rietstrook de grens vormt tussen griend en slikken, staat over een lengte van enkele honderden meters een rij hogere wilgen. Bij normaal hoogwater bereikt het water dit geboomte niet. De westzoom van het griendareaal met de open Hogezaandse Gorzen is grillig. Ongetwijfeld is dit deel van het buitendijkse gebied landschappelijk een van de fraaiste plaatsen van Cromstrijen. Wilgen-

kragen reiken tot in de open gorzen; de hoofdwaterkering wijkt op deze hoogte enigszins naar binnen, ruimte latend voor een perceeltje slecht grasland, hetwelk door een lage kade wordt gescheiden van de griendzoom. De imposante rij hoge populieren die over een lengte van een kilometer de hoofdwaterkering markeren, alsmede de verspreid staande populieren en wilgen langs de lage kaden geven het oevergebied een fraai aanzien en een bijzondere sfeer. Met uitzondering van een betrekkelijk jonge, gemengde aanplant ter hoogte van de Hogezaandse Sluis en de eendenkooi aan weerszijden van de monding van de Schuringse Haven bezitten de Hogezaandse Gorzen en de Oosterse Slobbegorzen geen hoogopgaand geboomte van betekenis. Slechts hier en daar staan nog enkele wilgengroepjes. De gorzen zijn maximaal 300 meter breed. De Hogezaandse Gorzen — het deel tussen de hierboven omschreven griend en de Schuringse Haven —

bezitten een vegetatietype dat ook elders in het Hollands Diep-Haringvliet aan te treffen is. Gerekend vanaf de hoofdwaterkering, de HogeZandse Buitendijk, zien we een in breedte variërende grasstrook van slechte kwaliteit, een riet- en lisdoddenstrook met daartussen allerwege een ruigteontwikkeling van o.a. wilgeroosje en braam, en vervolgens een sterk verbrokkeld biezenareaal bestaande uit Zeebies en op de laagste delen uit Mattenbies. Nergens is een scheiding aangebracht tussen de grasstrook en de „rui-gere” gorzen, waardoor het vee onbelemmerd kan penetreren. Dit levert een verregaand natuurlijke gradiënt op tussen „beweid” en „onbeweid”, hetgeen nergens elders in het Hollands Diep-Haringvlietgebied is waar te nemen (med. Beeftink). De buitenste slikstrook is bij laagwater maximaal 275 meter breed doch plaatselijk aanzienlijk smaller. Hierbij is niet gerekend de bij laagwater droogvallende circa anderhalve kilometer lange zandplaat die vóór de HogeZandse Gorzen in het Hollands Diep ligt. Hoewel de eendenkooi, zoals gezegd, zich aan weerszijden van de monding van de Schuringse Haven uitstrekt, ligt de eigenlijke kooi ten oosten van de monding, op de HogeZandse Gorzen. Het kooiweid is van behoorlijke grootte, ca. 225 meter lang en ca. 30 meter breed; aan ieder van de beide korte zijden monden er twee pijpen in uit. Het wordt omgeven door een dichte en hoge wilgenopslag, die geheel is verwilderd. Doordat bij abnormaal hoge waterstanden de kooi wordt geïnundeerd is de bodem bezaaid met veekhout. In de loop van de zomer wordt deze takkenwirwar aan het oog onttrokken door een dichte onderbegroeiing (fig. 3), waarin de Grote brandnetel gedurende de nazomer sterk gaat overheersen. Het kooideel ten westen van de Schuringse Haven bestaat slechts uit één pijp, die rechtstreeks uitmondt op het buitenwater en dus onder

invloed staat van de getijden. Bij laagwater valt de pijp geheel droog, zodat deze alleen bij vloed is te gebruiken. De wilgenopslag is hier zo mogelijk nog dichter dan in het oostelijke deel. De met een dichte moerasvegetatie begroeide bodem van de eendenkooi is slikkerig en biedt zwaarder wordend geboomte weinig steun. Wanneer een wilg valt blijft hij veelal halverwege leunen tegen een andere, waarna hij weer doorgroeit. Aldus ontstaat een wirwar van verticale en horizontale stammen. Deze omstandigheid, alsmede de kreekjes die de kooi doorsnijden en de onderbegroeiing, geven deze houtopslag een heel eigen karakter. De westelijke kooi wordt aan de rivierzijde direct begrensd door een uitgestrekt en dicht rietareaal. De Oosterse Slobbegorzen zijn anders van structuur dan de HogeZandse Gorzen. Het begroeide deel is slechts smal, de slikken daarentegen zijn plaatselijk enkele honderden meters breed. Tot 1964 lag tussen de hoofdwaterkering en deze gorzen een graslandpolder: de Oosterse Bekade gorzen. In dat jaar werd deze polder gescheurd; enkele malen per winter, bij hoge waterstanden, loopt hij onder. Ook de Oosterse Bekade Gorzen zijn in de inventarisatie opgenomen; in de zomer van 1970 werden er suikerbieten op verbouwd. Aparte vermelding verdienen de knotwilgen die ter hoogte van deze polder de hoofdwaterkering, de Nieuwe Oosterse Polderdijk, markeren en die een rijke vogelstand bleken te herbergen. Eveneens geïnventariseerd werd de kleine polder die ligt tussen de Oosterse Bekade Gorzen en de monding van de gemeentehaven van Numansdorp. Deze polder vormde tot 1967 het laatste relict van het eertijds zo uitgestrekte grasareaal rondom Numansdorp. In 1970 stond op dit perceel tarwe.

Een veelzijdig biotoop dus, dat zich uitstrekt over een lengte van zeven kilometer maar gemiddeld slechts enkele honderden meters

Tabel 1. Broedvogels van het buitendijkse deel van Cromstrijen in 1970. E = Eendenkooi, Go = gorzen, P + H = polders + hoofdwaterring, Gr = griend.

breed is en waarvan de sfeer wordt bepaald door de ligging aan het Hollands Diep, een Hollands Diep dat in de zomer van 1970 in de laatste maanden was van zijn bestaan als getijdenwater. In alle seizoenen herbergt het gebied een rijke avifauna. Het is zeker dat, afgezien van de ligging langs het voedselrijke estuarium, de omstandigheid dat het gebied een vrijwel absolute rust kent, bijdraagt tot deze vogelrijkdom. De buitengronden worden zelden betreden en de enkele wegen in het gebied zijn uitsluitend bestemd voor landbouwverkeer.

Tabel 1 geeft de aantallen paren broedvogels per soort die in de zomer van 1970 werden vastgesteld. In verband met de verscheidenheid aan biotopen die de buitengronden van Cromstrijen kenmerkt, leek het nuttig het belang van ieder van deze biotopen tot uitdrukking te brengen. In de tabel wordt een onderscheid gemaakt tussen de eendenkooi, de grasgorzen inclusief de verspreid staande houtopslagen, de twee buitendijks gelegen landbouwpolders inclusief het langs de waterkering staande geboomte en de in het oosten gelegen griend. In kwalitatieve zin bleek het broedvogelbestand van een bijzonder gehalte. Vanuit kwantitatief standpunt bezien viel met name het aantal soorten van de rietzangergroep dat op de gorzen huisde tegen; een uitzondering vormde de Bosrietzanger. De Snor ontbrak geheel. Van incidentele bezoeken gedurende voorgaande broedseizoenen is bekend dat deze wel degelijk ter plaatse kan broeden. Voorts waren de aantallen Rietzangers en de beide karekieten beslist beneden het niveau dat een gebied met een dergelijke potentieel zou kun-

	E	Go	P+H	Gr	Tot.
Blauwe reiger	9	—	—	—	9
Wilde eend	20	35	15	25	95
Zomertaling	—	—	1	—	1
Slobeend	—	2	9	—	11
Bergeend	—	—	1	2	3
Bruine kiekendief	—	(1)	—	—	(1)
Boomvalk	1	—	—	—	1
Torenvalk	1	1	2	—	4
Patrijs	—	—	2	—	2
Waterral	1	3(?)	—	2(?)	6(?)
Waterhoen	3	—	4	5	12
Meerkoet	—	4	—	—	4
Scholkster	—	—	6	—	6
Kievit	—	4	11	—	15
Grutto	—	—	1	—	1
Tureluur	—	—	1	—	1
Houtduif	8	6	5	11	30
Tortelduif	2	—	—	2	4
Bosuil	—	—	1	—	1
Ransuil	3	—	1	—	4
Gr. bonte specht	2	—	1	—	3
Veldleeuwerik	—	—	6	—	6
Boerenwaluw	—	2	—	—	2
Graspieper	—	2	9	—	11
Witte kwikstaart	—	2	—	1	3
Gele kwikstaart	—	4	2	—	6
Winterkoninkje	11	2	—	12	25
Zanglijster	3	—	—	4	7
Merel	4	1	—	5	10
Gekr. roodstaart	2	2	—	4	8
Grote karekiet	—	2	—	—	2
Kleine karekiet	3	11	—	18	32
Bosrietzanger	—	11	—	8	19
Rietzanger	1	4	—	11	16
Spotvogel	3	3	—	5	11
Tuinfluiter	9	1	—	11	21
Grasmus	4	4	—	5	13
Fitis	13	5	—	14	32
Tijftjaf	5	2	—	4	11
Gr. vliegenvanger	2	—	—	—	2
Koolmees	4	1	—	7	12
Pimpelmees	5	2	—	5	12
Matkopmees	1	—	—	4	5
Boompieper	3	—	2	—	5
Rietgors	2	8	—	11	21
Groenling	1	—	—	4	5
Kneu	4	—	—	7	11
Ringmus	15	4	5	25	49
Spreeuw	4	—	12	15	31
Wielewaal	2	—	—	1	3
Zwarte kraai	—	1	—	3	4

Fig. 3. *In de eendenkooi.*

nen herbergen. Kan voor wat betreft de Grote karekiet de verregaande verruiging van het rietareaal een factor zijn, voor zowel Kleine karekiet als Rietzanger behoeft dit zeker geen belemmering te vormen. De aanwezigheid van een kleine kolonie Blauwe reigers in de eendenkooi was een verrassing. Naar werd vernomen huist deze er reeds jaren en handhaaft ze zich ongeveer op hetzelfde niveau. Niet alle broedparen boekten resultaat, maar er vloog toch een flink aantal jongen uit. Het broeden van de Bruine kiekendief wordt onder enig voorbehoud opgevoerd. Een paartje was het gehele broedseizoen aanwezig. Op 6 juni 1970 vonden we in het dicht, overjarig rietperceel achter de eendenkooi op de Oosterse Slobbegorzen een leeg nest met verse veren en prooiresten. Om een eventuele broedpoging niet te verstoren werd het nest niet meer bezocht. Hoewel op latere data de vogels nog geregeld in de nabijheid van de nestplaats werden ge-

zien, kregen we niet de indruk dat de broedpoging succes had; deze indruk werd bevestigd toen het nest eind juli een tweede maal werd bezocht. Op 21 juni 1970 werd elders op de gorzen een eerste-jaars Bruine kiekendief opgejaagd met nog sporen van dons in het verenkleed: waarschijnlijk een vroege trekker, maar een kleine mogelijkheid blijft open dat de vogels op een andere plaats hebben gebroed. De Boomvalken huisden in de oostelijke eendenkooi. Het paartje werd voor de eerste maal op 18 mei waargenomen; de gehele zomer door ontmoetten we op Cromstrijen de jagende oude vogels. Ook het nest van deze soort werd om verstoring te voorkomen niet onderzocht. Vier paar Torenvalken kwamen tot broeden, nl. één paar in een knotwilg langs de Oosterse Bekade gorzen en drie paar in verlaten kraaienesten, waarvan één in de kleine westelijke eendenkooi, één in een wilgenopslag aan de oostkant van de Hoge Zandse Gorzen en één

in de populierenzoom langs de Buttervlietpolder in het oosten van het gebied. Enkele paren Meerkoeten bouwden hun nesten in de biezenpollen op de rand van gors en slik. Er kwamen wel pulli, maar vrijwel zeker kwamen die niet groot: tijdens eb was het water tot honderden meters van de nestplaatsen verwijderd, de oude vogels met de dons-jongen trokken niet mee met het wijkende water maar bleven het hele tij over in en rond de biezenpollen, waar de jongen een gemakkelijke prooi vormden voor predatoren. Door hun omzichtige levenswijze tijdens de broedtijd is het moeilijk een exact cijfer te geven voor zowel Waterhoen als Wateral. Niet werd in 1970 gehoord het Porceleinhoen, een soort die, lettend op een roepend exemplaar in de zomer van 1969, wellicht incidenteel in het gebied tot broeden komt. Bleken de beide landbouwpolders een behoorlijke bezetting Kieviten en Scholeksters te bezitten, de stand van zowel de Grutto als de Tureluur op de buitendijkse grasgorzen stelde in 1970 teleur. Indrukken opgedaan in voorgaande jaren hadden de mening doen postvatten dat een raming van minimaal 10 paar voor beide soorten niet te optimistisch was. Komende broedseizoenen zullen moeten leren of de soorten in dit gebied inderdaad sterk in aantal kunnen fluctueren. Wel is vermeldenswaard dat twee andere in het Hollands Diep-Haringvlietgebied gelegen grasgorzen, nl. 's Lands Bekade Gorzen en de Westplaat, in 1970 t.o.v. 1969 een minder dicht weidevogelbestand hadden. De eendenkooi herbergde drie paar Ransuilen (fig. 4); twee paar hadden een korf langs de oever van het kooiwed tot broedplaats gekozen. Op 23 mei bevatten de nesten, die ca. 20 meter uit elkaar lagen, resp. vier en twee eieren. In een van de knotwilgen langs de Oosterse Bekade Gorzen broedde ook een paartje Ransuilen. Afgezien van het feit dat een knotwilg een ongebruikelijke

Fig. 4. Jonge Ransuil in de „getijdenkooi”.

broedplaats is voor deze soort, was opmerkelijk dat in de volgende knotwilg, ruim 5 meter verwijderd, een wilde-eendenest lag. Tabel 1 noemt voorts één paartje Bosuilen. Van een derde uilesoort, de Steenuil (fig. 5), kon ondanks incidentele waarnemingen het broeden niet met zekerheid worden vastgesteld. Voor wat de zangvogels betreft spreken de cijfers voor zichzelf. Het wekt geen verbazing dat de griend en vooral de eendenkooi voor deze groep de beste mogelijkheden bieden. Reeds besproken werd de geringe dichtheid van de rietzangergroep op de gorzen in het seizoen 1970 met uitzondering van de verrassend talrijke Bosrietzanger, die op plaatsen waar de gorzen het sterkst zijn veruigd — aan de randen van de houtopslagen — onverwacht veel territoria had. Een soort die de laatste jaren in aantal is teruggelopen, is de Grasmus: een bezetting van 13 paar voor het gehele onderzochte gebied, dat voor een belangrijk deel aantrekkelijke grasmusbiotopen kent, is te gering. Eenzelfde tendens met betrekking tot deze soort meen ik te bespeuren in enkele andere terreinen rond het Hollands Diep-Haringvliet. Tenslotte dient te worden vermeld dat de beide paar-

tjes Boerenzwaluwen hun nesten bouwden in een uitwateringsluis op de Hogezaandse Gorzen.

Gedurende de trektijden en in het winterhalfjaar wordt het gebied bezocht door een grote verscheidenheid van pleisterende vogelsoorten. Teneinde een dorre opsomming te voorkomen worden slechts die soorten behandeld die qua biotoop langs het Hollands Diep thuishoren en die Cromstrijen avifaunistisch zo waardevol maken. Futen zijn het gehele jaar door op het Hollands Diep aanwezig. In 1970 overzomerden ruim 20 exemplaren vóór Cromstrijen. Op 18 mei werd er druk gebaltst en zelfs op 21 juni bleken nog diverse vogels in baltsstemming. Tot broeden kwam het niet; stellig vormen de getijdenbewegingen een barrière voor deze soort. In tegenstelling tot de ontwikkeling van de landelijke broedpopulatie lijkt het alsof de Aalscholver de laatste jaren weer wat talrijker wordt op het Hollands Diep. In de nazomer en tijdens de herfst verblijft op en rond de nabijgelegen Ventjagersplaten een behoorlijke concentratie: op 13 september 1970 telde ik in totaal 132 exemplaren, rustend op de ter plaatse in het Haringvliet gelegen stroomdammen. De gehele zomer door waren in de eendenkooi maximaal 4 Aalscholvers aanwezig; de vogels rustten in de bomen of visten in het kooiwed. Op 18 mei zagen we hoe een volwassen Aalscholver een formidabele paling in het kooiwed bemachtigde. Van de reigerachtigen is de Blauwe reiger het gehele jaar talrijk op Cromstrijen, wordt de Purperreiger slechts incidenteel waargenomen tijdens de nazomer en verschijnt de Roerdomp niet eerder dan onder invloed van streng winterweer op de buitengronden. Hoewel het aantal Lepelaars dat in de nazomer de oevers van het Hollands Diep-Haringvliet bezoekt sinds het midden van de jaren zestig merkbaar is teruggelopen, verschijnt de soort nog jaarlijks

op de buitengronden van Cromstrijen. De Ventjagersplaten vormen de belangrijkste pleisterplaats voor de Lepelaar ten westen van de Moerdijkbruggen; in de maanden augustus en september kunnen tot meer dan 100 exemplaren op deze platen toeven, van waaruit de terreinen elders langs het Hollands Diep regelmatig worden bezocht. Groot zijn de aantallen eenden en verwanten die het gehele jaar door op Cromstrijen aanwezig zijn. Eind-juni reeds verblijven er honderden Wilde eenden en tientallen Slobeenden en talingen op de buitengronden. Op 21 juni 1970 telde ik reeds 90 Wintertalingen. Daar noch op Cromstrijen, noch in de wijde omtrek Wintertalingen broeden, betreft dit kennelijk vogels van elders. In dit verband is de mededeling van Palm (4) vermeldenswaardig. Deze auteur beschrijft hoe midden-juni in Denemarken reeds Wintertalingen worden waargenomen, trekkend in zuidwestelijke richting. Een deel van de noordelijke Wintertalingen verlaat spoedig na de incubatie het broedgebied teneinde de vleugelrui in zuidelijker gelegen streken door te brengen. Het aantal eenden dat op de buitengronden van Cromstrijen de vleugelrui doorbrengt, is moeilijk te schatten; zeker is dat het om vele exemplaren gaat. Na half-augustus nemen de aantallen eenden op de gorzen snel toe. De Wilde eend is met een voor het beschreven gebied vastgesteld maximum van 6500 exemplaren verreweg de talrijkste. Minder in tal maar zeker van belang zijn de concentraties Wintertalingen; 1500-2000 exemplaren zijn geen uitzondering. Veel minder verschijnen Smient en Slobeend op Cromstrijen; meestentijds blijven de aantallen beperkt tot enkele tientallen van beide soorten. Uitgesproken schaars is de Pijlstaart. Na november nemen de aantallen af, maar de gehele winter door zijn honderden eenden aanwezig. In de nawinter en het vroege voorjaar is weer een toename

Fig. 5. Steenuilen in een knotwilg langs de Schuringse Haven.

te constateren, zonder dat echter het najaarsniveau wordt bereikt. Het nagenoeg ontbreken van duikeenden valt op. De Grote zaagbek ontbreekt zelden, maar de aantallen blijven altijd beperkt. Een uitzondering vormde de winter 1969-1970 toen begin januari een vlucht van ca. 300 vogels op het Hollands Diep vóór Cromstrijen verscheen. De vogels bleven tot in maart op en rond de lange zandbank en zelfs op 18 mei 1970 zag ik nog 5 Grote zaagbekken vóór de monding van de Schuringse Haven. Eerder reeds werd het belang van Cromstrijen als ganzenpleisterplaats beschreven (1), zodat hierop slechts beknopt wordt ingegaan. Het gebied in zijn totaliteit — landbouwgronden en gorzen — is een belangrijke najaarspleisterplaats voor de Grauwe gans. Een gunstige slaapplek in de vorm van het buitendijkse slikken- en bankensysteem met in de onmiddellijke nabijheid uitgestrekte voedsel-

terreinen waar een hoge mate van rust heerst hebben een voor deze soort alleszins aantrekkelijk biotoop doen ontstaan. De eerste Grauwe ganzen verschijnen reeds in de loop van juli en in de maanden oktober-november kunnen de aantallen toenemen tot ruim 4000 en soms nog meer vogels. Bij invallende koude verdwijnen de meeste maar gewoonlijk zijn de gehele winter door tot in april enkele honderden Grauwe ganzen aanwezig. Geeft het massaal pleisteren van Grauwe ganzen het gebied reeds grote betekenis, deze wordt nog verhoogd door de omstandigheid dat de concentraties ganzen die het weideareaal het Oude Land van Strijen bezoeken, eveneens op de buitengronden van Cromstrijen overnachten. Het betreft hier maximaal ca. 15.000 Kol- en Brandganzen, honderden Rietganzen en, incidenteel, enkele tientallen Kleine rietganzen. Daarnaast kon enkele malen avondtrek naar

Tabel 2. Waarnemingen van roofvogels gedurende een aantal winterseizoenen, gerekend van 1 september tot en met 15 maart.

	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Buizerd	11	28	7	12	17	18	43	49	38
Ruigpootbuizerd	—	1	1	—	—	1	—	2	1
Sperwer	1	2	2	4	—	1	3	8	3
Wouw	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Zeearend	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Wespendief	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Bruine kiekendief	1	—	2	4	7	5	12	8	11
Blauwe kiekendief	2	2	—	—	2	2	—	2	1
Boomvalk	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Slechtvalk	—	—	—	—	—	—	1	—	3
Smelleken	1	—	2	1	—	5	2	8	2
Torenvalk	2	24	22	9	8	28	15	13	21
Aantal excursies		9	9	15	15	17	16	17	17

Cromstrijen worden vastgesteld van Kol- en Grauwe ganzen vanuit de ganzengebieden ten oosten van Willemstad in Noordbrabant. Eveneens in een eerder stadium werd aandacht besteed aan de roofvogelwaarnemingen op Cromstrijen (2). Tabel 2 geeft enerzijds het aantal excursies gedurende een reeks van winterseizoenen — gerekend van 1 september tot en met 15 maart — en anderzijds soortsgewijs de getelde roofvogels gedurende het desbetreffende seizoen. De althans naar hedendaagse begrippen betrekkelijk redelijke roofvogelstand dankt Cromstrijen ongetwijfeld aan de ruimschoots voorhanden prooi, het gevarieerde biotoop en niet in de laatste plaats aan de rust in het gebied. De grote aantallen Buizerds in de seizoenen 1968/69 en 1969/70 worden beïnvloed door een abnormaal dichte bezetting op een tweetal data: op 15 december 1968 werden 12 exemplaren geteld waaronder 4 bij één kreng en op 10 januari 1970 bleken 10 Buizerds in het gebied te toeven. Gedurende de maanden september en oktober is de Bruine kiekendief soms met verscheidene exemplaren aanwezig; na november werd deze soort niet waargenomen. In de laatste

helft van maart 1970 pleisterde er enkele dagen een Rode wouw op Cromstrijen; in september 1970 deed deze fraaie roofvogel het gebied wederom voor enkele dagen aan. Een aparte beschouwing werd gewijd aan de Zeearend die vanaf eind-december 1969 tot begin-februari 1970 op Cromstrijen verbleef (3). Winter 1969/70 bracht tevens een ongebruikelijk aantal Sperwers en Smellekens in het gebied: van beide soorten verbleven er wekenlang tenminste 2 exemplaren. Tenslotte dient te worden vermeld dat de grote concentraties Hout- en Holenduiven die in het winterhalfjaar in de eendenkooi overnachten, de laatste jaren vrijwel ieder seizoen weer een Slechtvalk aan het gebied weten te binden, soms voor enkele dagen, soms echter wekenlang: het exemplaar dat eind-november 1970 op Cromstrijen verscheen was er half-januari 1971 nog. De soortverdeling van de op de slikken pleisterende steltlopers wordt mede bepaald door de omstandigheid dat het gebied in zijn geheel binnen de zoetwatergetijdenzone valt. Daar de grens tussen deze zone en het brakke district nagenoeg samenvalt met de westgrens van de Oosterse Slobbegorzen is het

geregeld voorkomen van steltlopers die een zouter milieu prefereren, niet verwonderlijk. De Zilverplevier is in voor- en najaar mees- tentijds met enkele exemplaren op de slikken aanwezig. Hetzelfde geldt voor de Rosse grutto, die soms in gezelschappen optreedt: 25 september 1960 40 exemplaren en 18 september 1966 30 exemplaren. Incidenteel verschijnen Steenloper (19 april 1970: 1 exemplaar) en Kanoetstrandloper (30 augustus 1969 1 exemplaar). Frequent bezoekt de Bontbekplevier de slikken met concentraties van maximaal 150 exemplaren. Een late trekwaarneming is 2 juni 1970, toen een troep van ruim 100 Bontbekplevieren op de Hoge- zandse Gorzen toefde. Uitgesproken schaars is de Kluut, een soort die op de nabijgelegen Ventjagersplaten in de nazomer met maximaal 8000 exemplaren aanwezig kan zijn. Alleen in 1964 werd op Cromstrijen een concentratie van betekenis waargenomen (30 augustus en 13 september 1964: ca. 40 exemplaren). Kievit en Goudplevier treden in grote concentraties op, de eerste vooral in het najaar, de tweede in voor- en najaar: troepen van 1000-2000 Goudplevieren op de landbouwkavels zijn dan geen zeldzaamheid. Voorts bezoekt de Watersnip met honderden exemplaren de buitengronden, evenals de Kemp- haan, die op de najaarstrek omstreeks de langste dag verschijnt en begin-juli reeds met tientallen vogels aanwezig kan zijn. De ligging aan het Hollands Diep brengt met zich dat meeuwen en sterns in groten getale Cromstrijen aandoen; de courante soorten zijn het gehele jaar aanwezig. Van de sterns is gedurende de zomer- maanden het Visdiefje talrijk. Het betreft hier vogels van de broedkolonie op het Hellegatsplein die boven het ondiepe oeverwater en tussen de banken komen vissen. In de zomer van 1970 werden enkele malen Dwergsterns waargenomen, waarschijnlijk eveneens afkomstig van de kleine vestiging

die toen op het Hellegatsplein huisde. Zwarte sterns verschijnen op de voor- en najaarstrek op het Hollands Diep; op 6 juni 1970 trokken nog 4 exemplaren in oostelijke richting. Aparte vermelding verdient de waarneming van een Lachstern (13 juli 1969).

Op 2 november 1970 werd het Hollands Diep-Haringvliet van zee gescheiden. Op dezelfde datum werden bij ministeriële beschikking voor een aantal buitendijkse gronden langs het Hollands Diep-Haringvliet de Natuurbeschermingswet 1967 van toepassing verklaard, hetgeen behelst dat voor iedere wijziging in de structuur van deze gronden een speciale vergunning is vereist. Deze belangrijke beslissing werd ook genomen voor een deel van het beschreven gebied, i.c. de Hoge- zandse Gorzen. Hoewel, zover bekend, door de beheerders van Cromstrijen geen ingrepen werden overwogen die moesten leiden tot een herstructurering van de Hoge- zandse Gorzen, stemt de ministeriële beslissing tot voldoening, daar enerzijds de grote waarde van deze buitengronden wordt erkend en anderzijds het gebied een toch min of meer officiële status als natuurmonument heeft gekregen. De Oosterse Slobbegorzen vielen niet onder de aanwijzing, hetgeen waarschijnlijk zijn reden vindt in het feit dat hier nagenoeg geen sprake is van buitendijkse gorzen. Hieruit volgt echter dat het op deze gorzen gelegen deel van de eendenkooi eveneens buiten de beschikking valt, hetgeen om meer dan één reden is te betreuren: in de eerste plaats is dit deel van de kooi door de verregaande verwildering het fraaist en in de tweede plaats is het niet ondenkbaar dat de in het kader van de herverkaveling van de Hoekse Waard voorgenomen hertracering van de Schuringse Haven zal leiden tot een verlegging van het uitwateringsgemaal tot op de plaats van deze eendenkooi. De beslissing om de Schuringse

Haven deze functie te gaan laten vervullen is betreurenswaardig. Een dergelijke schilderachtige waterloop is in de wijde omgeving niet te vinden en het strookt niet met de huidige opvattingen omtrent natuurbeheer een object als de Schuringse Haven om te vormen tot een fantasieloos kanaal. De sluiting van het Haringvliet heeft het getijdenverschil teruggebracht tot enkele tientallen centimeters. De bij laagwater tot honderden meters brede slikstrook van Cromstrijen werd gereduceerd tot een maximaal ca. 10 meter breed slik dat permanent droog blijft. De platen vóór de oever zijn definitief onder water verdwenen, hetgeen direct van invloed was voor de steltlopers, die dan ook terstond opmerkelijk in aantal terugliepen. Ook het aantal zwemeenden lijkt minder in aantal in vergelijking met corresponderende perioden voorheen, maar duikeenden daarentegen, voorheen schaars in het Hollands Diep-Haringvliet, verschenen na november 1970 in behoorlijke concentraties en de aantallen ganzen lagen in het seizoen 1970-1971 op een hoger niveau dan in 1969-1970.

Het is zeker niet denkbeeldig dat althans voor de naaste toekomst de vervuiling van de rivier het grootste probleem zal worden voor de concentraties waterwild die haar frequenteren. Afvoer op zee vindt niet meer plaats en de scheepvaart op het Hollands Diep is druk en zal stellig met de in gebruikneming van de Shell-vestiging bij Moerdijk intensiever worden. De recente stookolie-ramp in de Biesbos is in deze een teken aan de wand en had buiten de Biesbos ook voor het Hollands Diep-Haringvliet verstrekken de gevolgen. Omstreeks 12 januari 1971, na het invallen van de dooi, verscheen de olie

op het Hollands Diep waar op dat ogenblik grote concentraties waterwild aanwezig waren. Het Oude Land van Strijen herbergde ca. 10.000 Kolganzen, ca. 5000 Brandganzen en enkele honderden Rietganzen en ook in Noordbrabant waren veel ganzen. In de week na 12 januari 1971 raakten veel ganzen 's nachts op de slaappleatsen vóór Cromstrijen onder de olie. Een geluk was nog dat in dezelfde week veel ganzen naar Friesland vertrokken hetgeen deze vogels voor een verdere besmeuring behoeftte, maar ook van deze ganzen kwam een aantal nog met de olie in aanraking, getuige de waarneming van olievogels in de noordoostpolder en Friesland op 18 en 19 januari 1971. Een bezoek aan het Oude Land van Strijen en Cromstrijen op deze data leverde een ontmoedigend beeld op. Van de 4000 in het Oude Land van Strijen achtergebleven Kol-, Riet- en Brandganzen was 20% geheel besmeurd en vertoonde tenminste nog eens 25% oliesporen. Op Cromstrijen zaten vrijwel alle 200 aanwezige Grauwe ganzen geheel onder de olie. Een wandeling langs de slikstrook van de Hogezeandse Gorzen — de slaappleats van de ganzen — toonde dat alom plakaten stookolie lagen; enkele Grauwe, Kol-, en Brandganzen bleken niet meer vliegvlug. Wanneer deze olie niet op wat voor manier wordt verwijderd, zijn jarenlange gevolgen niet ondenkbaar. Wanneer we ons beperken tot Cromstrijen, zien we dat op een van de belangrijkste ganzenslaappleatsen van de noordelijke delta waar tot 20.000 ganzen kunnen overnachten, de stookolie wijd ligt verbreid. Door het vrijwel ontbreken van stroming zal deze olie wellicht slechts zeer geleidelijk verdwijnen.

Litteratuur:

1. Ouweneel, G. L., 1969. Ganzenpleisterplaatsen in de Hoekse Waard. D.L.N. 72: 254 en 270.
2. Ouweneel, G. L., 1968. Roofvogeltellingen in de Hoekse Waard. Het Vogeljaar 16: 557.
3. Ouweneel, G. L., 1970. Reacties van vogels op de aanwezigheid van een Zeearend. D.L.N. 73: 73.

4. Palm, B., 1950. The migration of Teal (*Anas crecca* L.) in Denmark. Dansk Ornith. Foren. Tidskr. 44: 147-150.
5. Salomonsen F., 1968. The moult migration. Wildfowl Trust Ann. Rep. 19: 5-24.
6. Vlieland, A. B. H., 1958. Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen.
7. Verhey, C. J. e.a., 1961. De Biesbosch, land van het levende water. Zutphen.
8. Wolff, W. J., 1969. Distribution of non-breeding waders in an estuarine area in relation to the distribution of their food organisms. Ardea 57.
9. Wolff, W. J., 1967. Watervogeltellingen in het gehele Nederlandse Deltagebied. Limosa 40.

De dagvlinderstand in 1970

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK.

Aan het einde van onze hoopgevende beschouwing over de vlinderstand in de laatste jaren, volgend op een reeks van slechte zomers, vroegen we ons in De Levende Natuur van 1970 (jrg. 73, p. 156) af of de vermeende opgaande lijn zich zou voortzetten. Gezien de droge en zonnige voorzomer van 1970 klopten onze harten in deze wel van verwachting, maar de voorzichtige slotwoorden „Afwachten en tellen is de boodschap” zijn later wel op hun plaats gebleken. Vermoedelijk is de weer eens vochtige en koele julimaand er mede oorzaak van, dat de vlinderstand in de afgelopen zomer zo bitter tegenviel, hoewel deze zomer er in zijn geheel toch zijn mocht: de meest zonnige sinds 1959. In De Boerderij 54: 4014 moesten we hierop helaas al de aandacht vestigen onder de kop „Geen vlinderzomer ditmaal”, waarna zich gelukkig nog een goede nazomer doorzette. Die kon uiteraard alles niet meer goed maken, ofschoon sommige soorten kennelijk nog aan herstel toekwamen.

Maken we nu de balans op aan de hand van onze regelmatig herhaalde tellingen over de ware vlindermaanden augustus en september in de bloementuinen van het Arboretum der Landbouwhogeschool te Wageningen en die bij St. Hubertusslot en De Pampel op De Hoge Veluwe. In bijgaand staatje wor-

den telkens de in 1970 verkregen gemiddelde aantallen uitgedrukt in procenten van die over het vlindertopjaar 1969. De percentages in deze drie bloementuinen hebben van boven naar onderen onderscheidenlijk betrekking op de soortenrijkdom aan dagvlinders, op die aan alle overdag vliegende vlinders, op de algehele individuentalrijkheid der dagvlinders en op die van alle vlindersoorten gezamenlijk ter plaatse.

Vlinderstand in 1970 in procenten t.o.v. 1969. A = Arboretum, H = St. Hubertusslot, P = De Pampel.

	A	H	P
Aantal soorten dagvlinders	74	71	75
Aantal soorten vlinders totaal	74	67	66
Hoeveelheid dagvlinders	61	54	46
Hoeveelheid vlinders totaal	63	36	32

Ten opzichte van 1969 vertonen deze bloementuinen dus een vermindering van het gemiddeld aantal waargenomen dagvlindersoorten met wel een kwart. Het gezamenlijke aantal dagvlinderindividuen was nog aanzienlijk meer afgenomen: in de orde van veertig tot vijftig per honderd. Nemen we echter tevens de er overdag vertoevende uilen, spanners, micro's enz. in ogenschouw, dan liggen de cijfers vergelijkenderwijs nog lager, althans voor de bloementuinen van De Hoge Veluwe. Ter verklaring hiervan kan aan het volgende worden gedacht. Het voor-